

Den verksamma

Fritänkaren

Nr. 227 Augusti 2014

Tjugoandra årgångens nummer 9

Innehåll i detta nummer:

Den svåra revisionismen	2
Den omutlige Wilhelm Peterson-Berger	4
Ahasverus minnen, del 136: <i>Filmmusikern</i>	6
Sommarens filmer (<i>The Raven</i> bl.a.)	9
Några milstenar, augusti 2014	14
Återupplivningen, del 4: <i>Kulturupplevelser i Sofia</i>	15
Förseningsresa med komplikationer, del 8: <i>Delhiturer</i>	16
Tillbaka till Spiti, del 10: <i>Nya vägar till Atitse</i>	18
Resan till Dzhongkhul, del 19: <i>Tillbaka under molnen</i>	19

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månde, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 10 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeratión även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionslut för detta nummer : 2.8.2014

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 249**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Den svåra revisionismen

Redan 6 juni 1915 publicerade New York-tidningen *The Sun* en artikel på första sidan där Ryssland anklagades för att förfölja 6 miljoner judar, hälften av världens judiska befolkning. Pogromer hade bedrivits av tsaren långt tidigare och nästan genom hela Rysslands historia, men denna dag är det första gången den exakta siffran 6 miljoner judar nämns, och dessa 6 miljoner skulle enligt tidningen vara förföljda inom Rysslands gränser.

Siffran återkommer 18 oktober 1918 i *The New York Times*, där en artikel efterlyser en miljard dollar för att hjälpa 6 miljoner utsatta judar i Ryssland efter kriget. Det är alltså en penninginsamlingsartikel.

Siffran återkommer i samma tidning *The New York Times* den 8 september 1919 i ett upprop för judarna i Ukraina, där 127,000 judar sägs ha mördats och 6 miljoner står i omedelbart behov av hjälp. Artikeln säger uttryckligen: ”Detta faktum att 6,000,000 själar i Ukraina och Polen har underrättats genom handling och ord om att de skall bli fullständigt utplånade står som världens mest överhängande angelägenhet idag.” Enligt artikeln skulle alltså tsartidens pogromer ha fortsatt efter tsarväldets fall, fastän många ledande i det regerande bolsjevikpartiet var judar.

Siffran återkommer i *The New York Times* den 12 november 1919, där en viss Felix M. Warburg menar, att världskrigets främsta offer varit judarna, som förlorat 6 miljoner av sina medlemmar eller hälften av hela världens judiska befolkning genom krigets härjningar.

Siffran återkommer den 23 februari 1920 i *The Atlanta Constitution* där det berättas att 50,000 dollar insamlats som bidrag för att hjälpa nödställda judar, där slutmålet är att rädda 6 miljoner judars liv undan svält och förföljelse i östra Europa och Palestina. Här är det alltså inte längre krig och utrotning som gäller utan bara allmän svält och förföljelse inklusive även pest.

Siffran återkommer i *The New York Times* 7 maj 1920 i ett upprop för insamling av 100,000 dollar för nödställda judar efter världskriget, då det gäller att rädda 6 miljoner judar från ”förskräckliga levnadsomständigheter av sjukdom, svält och död”.

Siffran återkommer i *New York Times* den 20 juli 1921 i ett desperat rop på hjälp för att rädda 6 miljoner judar i Ryssland undan en allmän massaker och utrotning under det pågående inbördeskriget.

Siffran återkommer inte sedan förrän i *The Gazette of Montreal* den 29 december 1931. Där heter det att 6 miljoner judar står inför en svältkatastrof i sydöstra Europa inför den annalkande vintern. Det är åter insamlingar som krävs.

Den 31 maj 1936 nämns i *The New York Times* för första gången något om en förintelse. Det vädjas om hjälp för en omfattande judisk emigration till Palestina undan ”outhärdliga lidanden för miljoner judar i den europeiska förintelsen”.

I *The New York Times* den 23 februari 1938 återkommer dock siffran igen: ”En deprimerande bild av 6,000,000 judar i centrala Europa som står utan försörjning och långsamt håller på att dö av svält utan något hopp kvar” presenterades vid en lärarkonferens. Den judiska tragedin skall ha börjat när Hitler kom till makten 1933, varefter antisemitismen spridit sig till 13 europeiska länder och hotade nu miljoner judar.

Man kan närmare granska dessa tio tidningsartiklar på

http://www.youtube.com/watch?v=Dda-0Q_XUhk

Är detta historien om en anka? Eller är det profetiska insikter och förebådanden om vad som komma skulle? Klart står att det i alla tio fallen handlar om överdrifter.

Och det är just överdrifterna som gett revisionismen ständigt mera olja på elden sedan den inleddes i maximal motvind under 70-talet från några kritiska fransmäns håll. Vi vet idag att Stalin avsiktligt genom sin fanatiskt antigermanska propagandaminister Ilja Ehrenburg av judisk börd dramatiserade och uppförstorade de tyska brotten mot mänskligheten och judarna till vad som först idag självklart framstår som orimliga proportioner. Man kan säga att Stalin genom detta bedrägeri åstadkom motsatsen till vad han önskade, då just i och med genomskådandet av historieförfalskningen eller justeringen därmed nynazismen och andra extrema högerrörelser verkligen fått vatten på sin kvarn. Här är en annan syn på saken:

”De (Hitler, Stalin och Mao) trodde att de kunde leda historien med att manipulera och förfalska den. Fascisterna var inte sådana. Mussolini, Franco och Perón ville inte ha något att göra med Hitlers förblindande och irrationella judehat, som var grundat i hans fasa för den ryska revolutionen och bolsjevikerna och vad de åstadkom. Han menade att hela den ryska revolutionen och kommunismen var ett verk av judiska frimurare i främst Ryssland stödda av andra judiska frimurare i hela världen främst inom bankväsendet. Felet han begick var att omfatta makten med våld. Diktatorer är alltid förkastliga då deras enda maktgrund bara kan vara bedrägeri, lögner och brott. Hitler trodde han kunde få hela det tyska folket att omfatta sin konspirationsteori om den judiska världskomplotten och förde medvetet det tyska folket bakom ljuset. Han menade ju på allvar, att om man bara tutade i folket lögner om och om igen med envis metodik måste de förr eller senare tro på dem och omfatta dem. Judar är liksom alla människor bara vanliga människor, och hela den antisemitiska rasismen är absurd, då 80-90% av alla judar faktiskt är arier med rötter i Kaukasus. Endast sefarder kan i någon mån betraktas som ett någorlunda judiskt folk, men alla judar är uppblandade med alla möjliga raser och folk.

Men efter kriget när Stalin vunnit gick han ett steg längre än Hitler i skapandet av myten om förintelsen. Visst förföljde nazisterna medvetet judarna, men med sin propagandaminister lyckades Stalin dramatisera och förstora upp detta till absurda dimensioner. Det var inte sex miljoner judar som förintades eller omkom till följd av nazisternas bärsärkargång. Det var kanske en och en halv, högst två. Ändå var det naturligtvis ett oförlåtligt brott mot mänskligheten, precis som turkarnas förintelse av armenierna och Kinas förintelse av tibetaner och uigurer, vars siffror säkerligen också överdrivits, vilket inte gör brottet som sådant mindre betydande. Vi har haft oturen att hamna mitt i en tid av omfattande barbarstormar, som det första världskriget satte i gång, historiens onödiga krig. Där föll mänskligheten, och frågan är om den någonsin kan repa sig. Vi har haft barbarstormar förut, men det var länge sedan och inte i den omfattningen. Det var egentligen bara två. Den första barbarstormen gjorde slut på romarriket och dess goda världsordning som mest vilade på grunden av sund och rättvis lagstiftning. Den andra var arabstormen. Islam är monoteismens självmord, en omänsklig trälbindande religion, som kräver villkorlös underkastelse under ett absolut godtycke, som reducerar alla kvinnor till rättslösa slavar som männen har obegränsad rätt att missbruka sexuellt. Felet med islam är att Gud aldrig har dött för dem. Han dog i Gamla Testamentet genom Israels och Jerusalems fall, och kristendomen är ju ingenting annat än Guds död, men hos islam är denna avgud absolut som inte får eller kan

ifrågasättas, vilket bara kan leda till självsvåldiga diktaturer och tyrannier utan gränser för godtycklig grymhet. Djingis Khan valde islam som sin religion bara för att han såg den som den lämpligaste och mest effektiva ideologin till att kunna godtyckligt härska över massorna med.

I vår tid har socialiststormen förintat den kristna världsordning vi hade före det första världskriget, och den har varit dubbel, ty det har både varit nationalsocialisterna i Tyskland och kommunisterna i Ryssland och Kina. Vi har inte sett slutet på dessa förintelsestormar ännu, och de kan ännu ha följdverkningar i nya folkmord.”

– Morton Reynolds i ”Vraket bortom horisonten”

Gunnar Coldings kommentar till nr. 226:

”Visst är det spännande med den alternativa konspirationsteorin om Hitler. Frågan är om det inte vore bättre att denna versionen är sanningen. Att själv kunna släcka ut sitt liv på några sekunder och därmed undgå ansvar för sina brott mot mänskligheten är egentligen ett för billigt straff. Att däremot tvingas begrunda sina misslyckanden under många och svåra år, utan frihet, jagade som de var, är nog mer ”rehabiliterande” för en människa med storhetsvansinne...”

Visst är t.ex. finalen i Sibelius 5:a mer *monumental* än Atterbergs dito, som oftast dröjer sig kvar i folkmusikens förlovade land, om än symfoniska sådana. Men denna fördel hos Sibelius utjämnas delvis av hans benägenhet för motsatta ytterligheten av typen ”barkbröds-symfonier” (t.ex. 4:e) Jag upplever Sibelius alltså mer ojämn i sin produktion och Atterberg mer stabil, men att Atterberg kanske just därför inte når samma *tillfälliga* höjder som Sibelius...”

Den omutlige Wilhelm Peterson-Berger

Wagnerianen som bara komponerade idyllisk pastoralmusik har han kallats, denne ändå ganska formidable musikpersonlighet i den svenska musikhistorien. Emellertid är inte det genomgående draget för hans musik enbart pastoral idyll, utan framför allt är all hans musik genomgående angenäm. Den låter alltid bra, den är alltid harmonisk, det förekommer aldrig några oegentligheter (disharmonier, omelodiskheter eller modernistiska skärande dissonanser), och den är för det mesta intagande. Man brukar anmärka på, att fastän han var musikaliskt mångkunnig och behärskade allt inom musiken, så åstadkom han bara blygsam och ”liten” musik, typ Frösöblomster och sådant, intagande små pärlor, visserligen, men ingenting i det stora formatet.

Ändå skrev han fem symfonier, men just dessa har betecknats som det svagaste i hans produktion. Det förekommer lysande satser, men hans formbegåvning når inte ens halvvägs fram till Kurt Atterbergs, som ändå även den var ganska omonumental. De är alla fem programsymfonier, det är alltså inte alls absolut musik det handlar om, utan varje symfoni och varje sats i varje symfoni har sin rubrik och sitt satsinnehåll. De bästa brukar den andra och den tredje anses vara, som heter ”Sunnanresan” och ”Lapplandsymfonin”.

Fastän han gjorde Jämtland med Frösön i Östersund till sitt hem hörde han egentligen inte alls hemma i Jämtland utan var från Ångermanland men blev så betagen av det jämtländska landskapet vid mogen ålder, att han formligen utvandrade dit. Dock var han även tidvis aktiv och arbetande i Stockholm, och han förblev Dagens Nyheters främsta musikkritiker i hela 34 år. Detta är det enda kontroversiella kapitlet i hans liv, då han som sådan gjorde i princip hela musiklivet i Sverige till sin fiende. Han gick till och med hårt åt sådana som Wilhelm Stenhammar och Hugo Alfvén, och man kan undra varför. Han var helt enkelt alltför renodlad i sin klassiska stilrenhet för att kunna ha någonting till övers för mindre fullkomnad musik, varför han helt enkelt var för uppriktig och ärlig för att kunna hyckla uppskattning av den medan han inte kunde sticka under stol med att han genomskådade den. En annan som föll för hans kritiska granskningsdom var Gustav Mahler, som han helt underkände som undermålig när det gällde melodisk begåvning och harmonisk självkritik. Även de trognaste Mahlerlärjungar måste medge att han är ganska ojämn ibland, medan det ändå är att gå väl långt att utdöma honom helt för hans mänskliga brister.

Men sådan var Peterson-Berger, och det har aldrig funnits en mera fruktad musikkritiker i Sverige. Varje gång någon ny Sibeliussymfoni hade sitt första framförande i Sverige frågade Sibelius med bävan: "Vad skriver Petterson?" men han behövde inte oroa sig, för Sibelius var en av de få som Peterson-Berger aldrig kunde skriva ner.

Det är denna formidabla konsekvens i rakryggheten som imponerar med Peterson-Berger. Han visste vad som var rätt och kompromissade aldrig med sin visshet. Detta hade till följd, att han omedelbart vid nazisternas maktövertagande i Tyskland 1933 tog starkt avstånd från detta, fastän han var Wagnerian och hade hela sin kulturutbildning från Tyskland, och fördömde nazisterna som "kulturförstörare" – från början. Han tog starkt parti för Toscanini när denne hellre lämnade Italien för alltid än kröp för fascisterna, och denna raka moraliska hållning genomsyrar även hans främsta verk, den mycket intressanta och nästan skandalöst underskattade operan "Arnljot".

Han skrev tre operor, men det är bara Arnljot som egentligen fastnat i någon repertoar. Den uppförs fortfarande årligen på Frösön utanför Östersund till Peterson-Bergers minne som Jämtlands nationalepos nummer ett, och även om musiken är en dvärg jämfört med Wagner saknar den inte dramatiska förtjänster. Där finns lysande partier, främst Arnljots två stora monologer i första och sista akten, där man hör hur varmt Peterson-Berger ändå älskade sitt fosterland. Det är nationalromantik i sin mest

innerliga och behjärtansvärda form, och Arnljots gestalt har en mycket hög moralisk resning, även om den är tragisk.

Arnljot föds som rättmätig suverän av Jämtland, men hans anspråk som hövding bestrids av vissa avundsmän, som lyckas få honom fälld vid tinget och driven i landsflykt, varpå han tvingas försörja sig som stråtrövare och vildman, vilket han har framgång med, så att han till och med lyckas skaffa sig rikedomar, som han sedan väljer att ställa till Olav Haraldssons förfogande när denne återkommer till Norge efter sin långa landsflykt för att stupa vid slaget vid Stiklastad. Strax innan slaget har Arnljots rättigheter erkänts i Jämtland, man försöker återkalla honom till hans rätta besittningar och hövdingsskap för landskapet, men han väljer att stupa vid Olav Haraldssons sida som kristen och överlåter Jämtland åt en framtid i Svithiods hägn.

När operan för första gången framfördes på Frösön vid Östersund 1910 var Peterson-Bergers rykte som fruktad och avskydd musikkritiker redan så grundmurat, att hela kritikerkåren bojkottade evenemanget. Ingen ville skriva om denna ändå viktiga händelse i svenskt musikliv, och man försökte demonstrativt tiga ihjäl honom och konsekvent ignorera honom. Han må ha varit giftig som musikkritiker, men faktum är att han hade rätt, precis som Arnljot, när denne orättvist dömdes till fredlöshet och landsflykt. Tolvtonsmusiken låter för jävligt och är inte musik, klåpare som Moses Pergament och andra modernister endast förnedrade musiken, (Pergament blev så rasande på Peterson-Berger att han reste hela vägen till Jämtland bara för att få ge Peterson-Berger en ordentlig örfil,) medan det aldrig är något fel på Peterson-Bergers musik, hur pastoralt idyllisk den än är hela tiden. Han menade, och tiden måste ge honom rätt, att det aldrig är något fel på musik som låter bra, medan det alltid är fel på musik som inte låter bra.

Abasverus minnen, del 136: Filmmusikern.

Det var alldeles av en händelse jag råkade komma där förbi, det låg ju strategiskt till på det stora promenadstråket mellan centrum och hamnen, och jag visste ju sedan gammalt att en hel del bisarra och udda typer brukade hålla till där inne, ibland dagar i sträck utan att ens bry sig om att gå hem och lägga sig emellan, då de ofta helt bekvämt somnade vid bordet eller under, så jag tog en chans och stal mig in.

Det var inte alls under den vanliga rusningstiden, så där var tämligen glest med kunder, men jag observerade nästan genast en som satt för sig själv med en stor whiskygrogg framför sig och kände genast igen honom. Han var ju vid det här laget en världskändis, så vem som helst skulle ha känt igen honom var som helst, men ändå satt han ganska diskret och verkade mindre än vad han var, så att om någon tog för givet vem han var, han eller hon ändå skulle kunna tvivla på att han eller hon sett rätt.

Jag kände dock min man och vågade närma mig honom, slog mig ner försiktigt vid hans bord på något avstånd och frågade ganska plumpt men rakt på sak: "Så ni har lyckats smita iväg ifrån hustrun?"

"Tala inte om det," sade han genast och tog en klunk, vilket för mig omedelbart avslöjade, att det var precis vad han hade gjort.

"Vet hon om det?"

"Hon misstänker alltid det värsta och har vanligen rätt."

"Vi väntar med spänning på filmen."

"Vilken film?"

”Den stora nationalfilmen som ni skulle göra musik till.”

”Jaså den. Men hur tusan kan ni känna till det? Det är ju nästan en statshemlighet.”

”Jag har tyvärr mina kontakter.”

”Ja, det måste ni ha, men då måste ni väl också veta, att det inte blir något av den filmen.”

”Varför inte det?”

”Då vet ni ingenting.”

”Vad är det jag ingenting vet något om?”

”Jag har slutat komponera.”

Det kom som en bomb. Hur var det möjligt? Hur kunde han avslöja en sådan sak? Och jag visste genast, att jag måste vara den första som fick veta det, ty ingen i världen kunde ana någonting sådant.

”Är det för det ambitiösa filmprojektets skull?”

”Inte alls. Men medge att det var omöjligt från början. Det skulle ju bli en två och en halv timmars film, och min musik skulle gå genom hela filmen. Naturligtvis var det ju ett lockande projekt, det var ju mitt favoritämne, som jag om någon var expert på, men så kom krisen med min konsertturné till Göteborg och min hustrus vägran att någonsin mer följa med på en turné om jag skulle vara berusad hela tiden. Jag var inte berusad hela tiden. Jag lovar. Men ni vet kanske hur kvinnor är. De uppförstorar allt genom att de upplever allting så känsligt. Visst var jag berusad när jag stod på podiet, och visst fick orkestern ta om alltihop ifrån början, men jag har aldrig tappat kontrollen. Jag kan dricka hur mycket som helst och aldrig förlora kontrollen.”

Det var han nästan ökad för, och ingen i världen skulle ha betvivlat denna hans försäkran.

”Men varför skulle det leda till att ni slutat komponera? Har er hustru förbjudit er att komponera mera?”

”Hon blev så upprörd när jag fullbordat min sista symfoni. Hon kom ner på morgonkvisten precis när jag blivit färdig och såg hur berusad jag var, jag hade väl druckit upp en hela whisky under natten medan jag dirigerade orkesterfinalen, hon hade redan sagt ifrån att hon vägrade följa med mig på fler turnéer om jag skulle dricka varje dag, men när jag nu satt där mer berusad än någonsin blev hon alldeles ifrån sig och närmast skräckslagen. Det hjälpte inte att jag hade fullbordat symfonin. För husfridens skull måste jag lägga ner drickandet, och så blev det inget mera komponerande. Jag tappade aptiten och inspirationen. Det var inte roligt längre när lusten försvann.”

”Har hon ingen förståelse för ert goda ölsinne?”

”Hon har ingen förståelse för att jag alltid måste gå till överdrift, men jag lever inte om jag inte får gå till överdrift. Det är ett måste för en skapande konstnär. Bara det extrema är gott nog, och inte ens det är tillräckligt. Ingen konstnär kan stå ut med att reduceras till en medelmåtta. Han måste få leva ut ordentligt eller inte alls.”

”Ångrar ni ert äktenskap?”

”Aldrig i livet. Det är livsviktigt för mig. Det skulle vara självmord, om jag till exempel som Tolstoj desperat försökte komma undan det. Ett äktenskap är för livet. Punkt, slut. Om den ena parten dör en naturlig död må det vara hänt, det kan ingen göra något åt, men ett äktenskap som inte håller fram till döden är ett misslyckat äktenskap, ett fiasko, den ena parten, den som bryter det, och det är vanligen mannen, har gett upp och förlorat matchen och är en hare, som aldrig kan återvinna sin självrespekt. Ett äktenskap är en satsning med livet som insats, och om man inte klarar utmaningen är man inte värd sitt eget liv, och man har förspillt det och skitit ner det.”

”Ett antal kolleger till er gifte sig aldrig. Var de mera lyckligt lottade?”

”En intressant fråga, käre vän, vem ni än är, men jag hoppas ni inte är journalist. Er kunskap om min filmmusik måste dessvärre ge mig misstanken om att ni är just det, men jag hoppas verkligen jag misstar mig.”

”Var lugn. Jag har aldrig varit journalist eller skrivit något i pressen.”

Han drog en suck av lättnad. ”Då vågar jag fortsätta. Jag måste presentera den hypotesen, att Brahms var en mycket lycklig man som aldrig gifte sig. Han hade i stället ett platoniskt förhållande genom hela livet till Clara Schumann, som innebär stor lycka och tillfredsställelse för båda. Det om något var ett idealiskt kompositörsförhållande. Jag vet inte om Händel, han gifte ju sig aldrig, och ingen vet om han hade några intimare förhållanden, men han framstår också för alla tider som en alldeles osedvanligt lycklig man, fastän han var kompositör. Beethoven var olyckligt förälskad hela livet och kunde dessutom aldrig få någon, så hans olycka kan vi lämna därhän. Haydn gifte sig, och det var inte lyckligt, han fick aldrig något ut av sitt äktenskap, varpå han levde desto lyckligare sedan som untkarl. Tjajkovskij hade en hustru som blev rena katastrofen för honom, men han kunde ju inte ana att hon skulle vara sådan – hon fick ju sedan hur många barn som helst med andra män, av vilka hon aldrig tog något ansvar för något av dem. Hon var extrem på sitt sätt, och Tjajkovskij såg kanske bara det extrema hos henne och gifte sig med henne därför. Dock har det även funnits lyckliga för att inte säga idealiska tonsättaräktenskap. Till de främsta hör Schumanns, hur illa det än slutade. Så länge han var frisk var det utan tvekan det mest exemplariska tonsättaräktenskapet i musikhistorien. Mendelssohn var lika lycklig, men ett annat exemplariskt äktenskap var Verdis. Det blev ett så starkt och stabilt äktenskap genom att båda hade gjort sina drastiska erfarenheter – hon som mer än väl erotiskt erfaren, hon blev ju modellen för La Traviata, och han genom sitt första äktenskaps utomordentliga tragedi – han förlorade ju både hustru och två barn utan att någon kunde rå för det. Mitt eget äktenskap föredrar jag att hålla inom fridens gränser som ett harmoniskt sådant, trots dess musikaliska slitningar, och jag föredrar att hålla fast vid mitt äktenskap framför att ånyo riskera något med att kasta mig ut på krävande musikaliska äventyr och experiment, som jag inte längre besitter ungdomens kraft för att våga utsätta mina nerver för.”

”Så det blir ingen stor nationalfilm att konkurrera ut de svenska storfilmerna och Hollywood med?”

”Så kom det här med ljudfilmen också och komplicerade situationen. Meningen var ju att Kalevalafilmen skulle vara enbart musik och stumfilm, det skulle vara den idealiska storstumfilmen, ungefär som Murnaus ”Sunrise” i Amerika, men mera konstnärlig, på ett högre plan, med ett episkt hjältedrama i stället för banal vulgaritet, ungefär som Fritz Langs ”Nibelungenlied”. Om folk skulle prata i filmen skulle allt vara förstört. Hur skulle det låta i Amerika om barder och krigare, hjältar och långhåriga vikingajungfrur talade finska från bioduken? Det skulle ju bara bli löjligt! Eskimåer i ett heroiskt medeltidsdrama! Publiken skulle vråla av skratt, som vid premiären på La Traviata med en elefant som den lungsjuka döende primadonnan!”

Jag kunde se det framför mig. Det skulle inte gå. Han var måhända klok som avstod.

Likväl fick han en andra chans. När Walt Disney tio år senare projekterade sin mest intressanta film ”Fantasia” ville han ha med Sibelius med episoden Tuonelas svan. Filmen ritades, och sekvensen blev färdig och kan ses ännu idag på nätet, men den blev aldrig en del av den färdiga filmen. Den tog för stor plats och var för pretentiös.

Sålunda blev Sibelius aldrig någon filmkompositör, den stora Kalevalafilmen, som projekterats medan han ännu arbetade på sina sista symfonier, blev aldrig mer än en

dröm, medan dock Sibelius klart bevisade sina kvalifikationer som nästan oöverträffbar filmmusiktonsättare genom fragmentet ”Tuonelas svan” i Walt Disneys utomordentligt magiska tecknade version.

Mina avlägsna släktingar Aleko Lilius och Harry Röneholm brukade hålla till på Kämp vid Esplanaden i Helsingfors, som ju framför allt var Sibelius och hans gelikars stamkafé, och han kunde dyka upp där ännu under 20-talet. Aleko Lilius hade en del med honom att göra, och det var han som föreslog filmprojektet Kalevala för Sibban. Denne var genast med på noterna och lovade generöst på stubben två och en halv timmars filmmusik, detta var medan han ännu arbetade på sin sjätte och sjunde symfoni, men sedan tillträdde komplikationerna både i form av hans hustrus veto mot hans alkoholism och stumfilmens förfall till ljudfilm...

Sommarens filmer

Adolf Hitler – the Greatest Story Never told. Detta är ett känsligt kapitel. Filmen är nästan sex timmar lång och dokumentär hela vägen. Dennis White, som gjort filmen, som är genomgående på engelska, har klippt ihop från olika dokumentärer och spelfilmer, och man ser både Bruno Ganz och andra skådespelare som diktatorn, och vissa av de dokumentära avsnitten kan kännas som ovidkommande som förlänger filmen i onödan, men helheten är oändligt gripande och upplysande – denna film berättar mycket som ingen berättat förut.

Emellertid är själva greppet ytterst kontroversiellt. För första gången har man vågat skildra Hitler och nazismen från insidan, från de troendes och följsammas ståndpunkt, som aldrig kunde se något ont hos Hitler utan som bara upplevde honom som en nationell frälsare och förblev honom godtrogna intill slutet. Faktum är att han drog upp Tyskland ur ett träsk av elände 1933 och satte det på fötter igen och det effektivt, så att det nästan blev nummer ett i världen, men ändå hade man föredragit att Weimarrepubliken hade fått fortsätta som den var, med alla sina laster och brister och sitt mänskliga elände, ty trots den obeskrivliga misären under 14 års tid var dock Weimarrepubliken mänsklig, medan det Tredje Riket inte var det.

Rent konstnärligt är dock filmen en triumf och lyckas faktiskt med att humanisera det Tredje Riket, så att det framstår som mänskligare än vad det var. Inte ett ord sägs om oppositionen, den Vita Rosen, amiral Canaris, katolikernas ställning eller sådana fall som Rommel, varför filmen är något ensidig i sin romantisering av Hitlers sista slutligen fullkomligt misslyckade Tredje Rike. Framför allt är musiken bedövande vacker genom hela filmen, vilket höjer dess förtrollningskvalitet. Vi får inte glömma att många framstående och kloka människor såg upp till Hitler som till ett geni, här i Sverige både sådana som Ingmar Bergman, Sven Stolpe, Sven Hedin och flera i den Svenska Akademien, utom sådana som Knut Hamsun i Norge och Martin Heidegger i Tyskland, som förblev Hitler trogna till sin död, Heidegger först på 70-talet.

Vad filmen även belyser närmare är Stalins fula manipulationer med hela världen. Han lyckades lura Roosevelt ordentligt, och efter kriget såg han noga till att de tyska koncentrationslägrens fasor maximalt uppförstorades och utbroderades genom myter och lögnery till att beslä världens med en sådan avsky, att de ryska koncentrationslägren, som var mycket mer omfattande, fullständigt glömdes bort och bortsågs ifrån, där förhållandena ändå var mycket värre.

En mycket värdefull film i det sammanhanget är den tyska ”Så länge fötterna bär mig”, *As Long As My Feet Will Carry Me* eller på tyska *Wie weit die Füße tragen*, som är en fullkomligt sann historia om en tysks flykt från ett fångläger i Jakutsk i nordostligaste Sibirien ända hem till sin familj i österrikiska Alperna. Första hälften av filmen behandlar fånglägersvärlden, man

känner igen detta från *En dag i Ivan Denisovitjs liv* och Solsjenitsyns *Gulag-arkipelagen*, det är ingenting nytt längre, medan själva den långa flykten är ett episkt mänskligt drama med mycket spännande ingredienser. Han råkade ut för samma ryska överstelöjtnant ideligen om och om igen, som förföljde honom genom hela Ryssland, ungefär som Jean Valjean förföljdes av Javert, som dock slutligen måste ge upp inför Cornelius Rosts nästan övermänskliga okuvlighet. Det är framför allt en mycket vacker film som, liksom den förra, ackompanjeras hela vägen av överväldigande vackert komponerad musik.

En annan film som rör sig kring dessa tider av dokumentär karaktär är den mycket välgjorda *Hemingway/Gellhorn* om förhållandet mellan dessa båda skribenter, som blev Hemingways tredje äktenskap och krossade det andra, som ändå gett honom hem och familj. Clive Owen gör Hemingways roll i all dess odrägliga översitteri tillräckligt övertygande, medan Nicole Kidman som vanligt är suverän som Martha Gellhorn, som i motsats till Hemingway aldrig slutade skriva utan förblev aktiv journalist ända in på 90-talet. Det spanska kapitlet är det mest intressanta och spännande med oförglömliga interiörer från det ständigt bombade internationella hotellet Florida och dess exotiska klientel, men även det kinesiska kapitlet är ovärderligt – de skickades ut för att intervjua Chang Kai Shek mot slutet av inbördeskriget, intervjun sköttes mest av hans fru, men de fick även träffa Chou En Lai och gav en realistisk rapport till Amerika om läget. Värdefullast är dock alla de tvättakta dokumentära klipp, och man förstår att Martha Gellhorn till slut fick nog av denne oförbätterlige självbedragare, som aldrig kunde hålla ett givet ord. Filmen är ett hårt slag mot Hemingwaybeundrare och –dyrkare men ett rättvist och kanske välbehövligt sådant. Han må ha börjat bra men slutade som en nedgången skitstövel.

En betydligt vackrare historisk återgivning, men utan dokumentära inslag, var den storartade produktionen, åtta timmar lång, från 80-talet av italiensk television om Marco Polo. I motsats till den flöntiga Hollywoodfilmen från 30-talet med Gary Cooper försöker denna filmatisering så noggrant som möjligt hålla sig till sanningen och rekonstruera denna i alla dess fasetter, vilket inte är så lätt, då Marco Polos egen skildring är maximalt knapphändig, medan resultatet är till fullo övertygande. Marco Polo själv spelas av en för övrigt okänd skådespelare, men hans sekreterare i fångelset i Genua spelas av David Warner och resenärens far av Denholm Elliott, båda vederhäftiga karaktärsskådespelare, som måste ha njutit av att ha fått göra dessa roller, ty de skiner liksom alla andra. Mest skiner dock den kinesiske skådespelare som gör Kublai Khan – ett överväldigande mänskligt porträtt av en stor människa som kejsare. Detta är något av det bästa som någonsin gjorts för TV och helt i klass med den sju år tidigare italienska serien om Leonardo da Vinci och Kenneth Clarks ovärderliga *Civilization* från 1969 i tretton delar, nästan tretton timmars koncentrerad och omistlig kulturhistoria.

En mera aktuell sådan sanningsenlig film var *Charlie Wilson's War* från 2007 med Tom Hanks som den vidlyftige kongressledamoten Wilson insyltad i orgieskandaler i Las Vegas, medan han samtidigt organiserar den amerikanska hjälpen till afghanerna mot ryssarna efter 1980. Det är en fantastisk historia, som med kristallklar skärpa redogör för hela utvecklingen och illustrerar vändpunkten i kriget med briljanta sekvenser förhöjda genom valet av den bästa kören ur Händels Messias som musikackompanjemang (inte Hallelujakören men mycket bättre än Wagners schablonkrigsmusik), ett desto viktigare krig och historiskt skeende som det faktiskt resulterade i Sovjetunionens kollaps. Den tragiska knorren på slutet sticks inte under stol med, när Charlie Wilson till slut resignerat konstaterar, att de lyckades med kanske 1900-talets mest briljanta operation bara för att sedan låta allting rinna ut i sanden – USA:s misslyckande med att följa upp insatsen, med att på Wilsons förslag satsa på skolor och utbildning, ledde till att Afghanistan aldrig blev av med krigen.

Apropå krig och dokumentationer kan vi här sticka emellan med en liten kuriositet – nyligen har man återupptäckt Walt Disneys tecknade satir från 1937 över Hitler och hans Tredje Rike. Det är något av det roligaste Disney har gjort och överträffar nästan Chaplins *Diktatorn*. Den

visar bland annat hur Tredje Rikets skolelever (Hitlerjugend) uppfostras med uppbyggliga propagandafilmer, där Hitler som riddare i skinande rustning rycker ut för att rädda en stor fläskig valkyria i en utsatt situation, som då är Tyskland. Den lille korpralridderen med storhetsvansinniga kallelsevisioner om hur han är utsedd till att rädda världen framstår i all sin groteska löjlighet när han enleverar den skvalpande elefantiasis-valkyrian till en hejdlös drift med Wagners bombastiska musik...

När vi ändå är inne på komedins och satirens område, så har det även ganska nyligen gjorts en lyckad filmatisering av Kenneth Grahames klassiska barnbok "Det susar i säven" (*The Wind in the Willows*) med hela Monty Pythongänget i rollerna som Mullvaden, Råttan Grävlingen (Nicol Williamson), Paddan, vesslorna och alla de andra. Även detta är en Disneyproduktion, men den kunde inte ha varit mera brittisk. Det är Paddan själv som är regissör (Terry Jones), men alla genomför sina roller med glans. Skeendet är något moderniserat, han övergår från kärra till automobil och från bil till flygplan men är icke desto mindre samma gränslöst absurda och narraktiga men bedårande fåfänga Padda.

För att återgå till dokumentärer, den första stora katastroffilmen var ett ambitiöst försök att åskådliggöra den stora Krakatoakatastrofen i Javasundet 1888, och för detta episka äventyr engagerades ett exotiskt gäng av kända och okända skådespelare för att gestalta äventyrare, dykare, ballongfarare, smugglare, skurkar, straffångar, opiummissbrukare, damer av tveksamt rykte och förflutet av både den ena och den andra sorten, och det förekommer till och med ett musikalinslag. Maximilian Schell spelar dock kaptenen som lyckas rida ut alla dessa mänskliga och biologiska stormar, och själva vulkanutbrottet med alla dess ingredienser och efterspel (inklusive en hejdundrande tsunami som final) imponerar ännu idag, fastän filmen är så tidig som 1969. Den sågades på sin tid av kritikerna, som fann den löjlig i sin egenskap av nästintill parodi på sig själv, men den är i själva verket orättvist undervärderad. Den har charm, des mänskliga intriger i ett komplicerat nät av förvecklingar ombord gör filmen rik, spännande och intressant som melodram, och i sin helhet är kompositionen överväldigande med det faktiska vulkanutbrottet som klimax. Den kan förefalla barock i sin överbelastning av olika handlingstrådar, men allt barockt är praktfullt.

En annan sådan barockt praktfull film är Josef von Sternbergs tidiga försök och experiment med att skildra Kreml och dess intriger under Katarina den Storas tid fram till hennes tronbestigning redan så tidigt som 1934. Denna film är långt före sin tid och kanske Josef von Sternbergs bästa. Marlene Dietrich spelar den blivande kejsarinnan, och hennes förvandling från aningslös prinsessa till regerande intrigmästarinna är helt äkta, medan den som dock gör filmen är Sam Jaffe, som spelar den olycklige Peter III, ett överdrivet porträtt visserligen, men oförglömligt i sin monstruösa groteskhet. Han var en svag tsar som lekte med tennsoldater och spelade med människors liv som med tennsoldater, varför hans sanslösa grymhet snarare var barnsligt omedveten än metodiskt överlagd, vilket Sam Jaffe gestaltar med härresande äkthet. Det kanske mest imponerande med denna film, *Den röda kejsarinnan* (*The Scarlet Empress*) är dock den suggestivt överväldigande scenografin – här har Hollywood verkligen varit kreativt till maximum.

Mest barockt praktfull av alla filmupplevelser under sommaren var dock den utomordentligt lyckade filmatiseringen från 1971 av musikalen *Fiddler on the Roof* med Topol i hudrollen som Tevje och med lika bländande koreografi av Jerome Robbins som i hans tidigare *West Side Story*. De första två timmarna av filmen är som en oavbruten fest av bara mer än njutbara scener och musiknummer, som kulminerar i det makalösa bröllopet med flaskdansen som klimax. Musiken är komponerad av den för övrigt tämligen okände Jerry Bock i arrangemang av John Williams, men den är suverän hela vägen, nästan bara melodier som tjusar och fastnar genast, både lyriska, gripande, festliga, bullrande och rabulistiska. Norman Jewison gjorde den tre timmar långa filmen som väl är hans mästerverk. Den sista timmen efter pausen lider av att historien övergår i

tragedi, vilket tänjs ut en aning i onödan, men det är filmens enda aber, som ändå för alltid kommer att bestå som ett fullkomnat mästerverk.

Som kontrast och motsats till ”Spelman på taket” kan man framhålla den svenska ”Mannen på taket”, den effektivaste svenska thriller som har gjorts, om en polismördare som metodiskt prickar in sig på polis efter polis av personliga skäl som misslyckad och missbrukad polis själv. Bo Widerbergs första försök i thrillergenren och med Carl-Gustaf Lindstedt som polismästare blev genast en unik klassiker och håller mer än väl än idag, i synnerhet i beaktande av det ännu olösta Palmemordet tio år senare, där huvudspåret fortfarande är det aldrig ordentligt utredda polisspåret.

Därmed är vi inne på thrillerlinjen, och det har setts ett antal sådana. Den kanske mest spektakulära var den brittiska *Blitz* om en annan polismördare, som också utstuderat avrättade polis efter polis obeaktande om det var man eller kvinna eller en god polis eller inte. *Blitz* var namnet på själva mördaren, ett antaget namn naturligtvis för att hedra sig själv, som dock fick Jason Statham efter sig, men mördaren fick ett antal poliser nedlagda innan han blev omhändertagen. Det lär vara en sann historia.

Mera fantastisk var den nästan science fiction-aktiga *Limitless* som spekulerade i drömmen om en superdrog, som skulle öppna alla sinnen och göra hjärnan 100% användbar. Problemet är att den är 100% vanebildande, och man överlever inte utan den. Thrillern är skickligt gjord och verkar faktiskt övertygande, just så skulle det kunna gå till om en sådan superdrog fanns, och även om ett antal blir ordentligt mördade för drogens skull överlever det ledande paret alla kriser – och lär sig hantera det farliga ämnet med distans, som om detta var lösningen på alla drogproblem. Bruk måste inte leda till missbruk utan kan tämjas, precis som en vild häst.

Mera fruktansvärd var skräckthrillern *The Ring*, som utkorats till 2000-talets bästa skräckfilm. Jag såg den när den var ny, men den håller än mer än väl, trots överdrifterna. Den borde rimligtvis ha avslutats när mysteriet fått sin lösning och alla ännu lever och har hälsan, men thrillermakarna tyckte att de nödvändigt måste lägga på ett lager till, så att de kunde få fram den yttersta skräckeffekten. Även om detta lyckas med synnerligen kalla kårar som resultat, även fast man sett det förut, så är det onödigt hur effektivt det än är. Huvudsaken är dock att modern och hennes betagande son, som genom sin klarsyn på något sätt är immun mot eländet, klarar sig, även om mycket går förlorat på vägen. Den är inspelad i nordvästligaste USA och delvis ute på öarna i ständigt beklämmande väder, vilket bidrar till den ständigt mer förtätade skräck- och orostämningen. Mest fruktansvärd är dock scenen med den galna hästen, och man kan inte förstå hur man har kunnat filma detta.

En liknande övermåttan kuslig thriller var *Séance on a Wet Afternoon*, en klassiker av Bryan Forbes som äger rum i stadsmiljö och nästan helt inom fyra väggar, där några seansscener utgör centralskeendet. Den är 50 år gammal men känns som om den kunde ha gjorts idag. Ett medelålders barnlöst par bedriver seanser, där frun, makalöst spelad av Kim Stanley, leder kontakten med andarna, där hennes medium är en viss Arthur, ett barn, som visar sig vara hennes egen aldrig födda son – ett missfall. Denna barnlöshet mot bakgrunden av missfallet ger anledning till denna psykologiskt mycket intressanta och tragiska historia. De kidnappar ett barn i hopp om att äntligen kunna få det något bättre ställt genom en hygglig lösensumma, och denna operation tycks lyckas. Höjdpunkten i filmen utgörs av scenen när barnets mor kommer till en seans hos dem i hopp om att få veta något, Kim Stanley genomför ändå seansen, medan barnet ligger sjukt i rummet bredvid. Richard Attenborough gör den äkta mannen, och det är en ovanlig roll även för honom. Upplösningen är förkrossande.

En annan sådan thriller med metafysiska inslag var filmatiseringen från 1949 av Pusjkins *Spader dam* med Anton Walbrook i huvudrollen, men filmen domineras av Edith Evans som den

gamla döende grevinnan som sitter inne med den absoluta spelhemligheten, som här gjorde sin första filmroll. Även om vissa scener är suveräna, främst alla spel- och tavernascenerna, störs filmen av att Anton Walbrook spelar över hela tiden, och man saknar både Pusjkins och Tjajkovskijs magi, hur romantisk filmen än är. Även Yvonne Mitchell som Lisa gör en mycket hållbar insats.

Ännu mera över gränsen var *The Beast with Five Fingers* med Peter Lorre i huvudrollen som privat bibliotekarie hos en gammal bitter döende musiker, vars dotter flera vill komma åt, främst Peter Lorre själv, som har utseendet emot sig och är helt i lä för den perfekta friaren, som naturligtvis slutligen får henne efter att Peter Lorre likviderats, men det är den gamle musikern och hans musik det handlar om, som Peter Lorre får på hjärnan. Det verkar som om hans musik fortsätter att spela efter den gamle mannens död, och som om det är hans avskilda hand som spökar och spelar den. Det är en invecklad intrig, men det är musiken som spelar huvudrollen och som gör hela filmen. Man tappar intresset när mysterierna börjar få sin förklaring, och den prosaiska upplösningen är närmast en antiklimax, men miljön och musiken gör ändå filmen fortfarande sevärd efter nästan 60 år.

En annan romantisk spökhistoria är den outslitliga *Wuthering Heights*, "Svindlande höjder", som filmats i ett antal mycket olika versioner. Det brukar heta, att den första versionen alltid är den bästa, och att *remakes* alltid måste misslyckas, och mycket riktigt vågade man kanske just därför aldrig upprepa 1939 års version av William Wyler med Laurence Olivier och Merle Oberon, förrän 1970, och det är med häpnad man måste konstatera, att denna version faktiskt är ännu bättre, fastän man rumphuggit slutet och gjort den ännu mera tragisk. Det är Anna Calder Marshall och Timothy Dalton som här gör Cathy och Heathcliff, som båda inte går upp mot Merle Oberons och Oliviers rövarromantiska skönhet, men de är i stället äktare. Marshall är just så vild och bångstyrigt okynnig som hon skall vara, och Dalton gör ett mycket mera kuschat intryck än Olivier. Denna version är nästan glädjande befriad från allt vad Hollywood heter och i stället mera äkta och rustik. Därtill kommer Julian Glovers gestaltning av Hindley, som inte kunde vara mera på pricken – scenerna från värdshuskrogen och spelborden är som tagna direkt ur Emily Brontës verklighet. Till allt detta kommer Michel Legrands betagande musik. Detta är en förkrossande vacker film, som man gärna vill se om vid tillfälle.

En annan romantisk historia från 1840-talet är det intressanta försöket att rekonstruera Edgar Allan Poes sista dagar och gåtfulla slut. Han hittades döende sittande på en parkbänk med några gåtfulla uttalanden som ingen kunde begripa, och innan man hann få veta något mera hade han avlidit endast 40 år gammal. Kring detta har man konstruerat en gastkramande deckare, John Cusack gör Poe med den äran, filmen bjuder på praktfulla uppvisningar i form av en maskeradbal och ett teaterbesök, som båda blir dramatiskt avbrutna av spektakulära incidenter, medan själva intrigen är att någon använder sig av Poes berättelser för att genomföra en serie mycket otäcka mord, vanligen på unga vackra damer. Det skriks mycket i filmen, alla tappar ständigt kontrollen, den allmänna stämningen är hysterisk alltigenom, och dessa ständiga upprepade överdrifter stör en aning, men visst är filmen intressant, och man har i princip lyckats med att göra något av Poes död. James McTeigue regisserade, och filmen är från 2012.

En annan historisk John Cusack-film är den mycket intressantare *Shanghai* om de skumma omständigheterna kring ett mord på en amerikansk agent i oktober 1941, som tydligen vetat för mycket. Det är något så underbart som en modern *noir*-film. Den är mycket romantisk, och det kvinnliga inslaget står ingen mindre än Gong Li för, ledande primadonna i ett antal stora kinesiska filmer. Hon är gift med ledaren för den undre världen i Shanghai, som står på god fot med japanerna, som ännu inte ockuperat staden med våld, medan hon själv i hemlighet verkar för det kinesiska motståndet mot japanerna. John Cusack kommer dit för att ta reda på vad som hänt hans mördade vän och kommer in i dessa farliga kretsar. Naturligtvis leder alltsammans fram till attacken mot Pearl Harbour, och slutscenerna, när japanerna bekänner färg och verkligen lägger

beslag på Shanghai, är magnifika. Det är en mycket mörk och tät film, Michael Häfstrand har regisserat John Cusack tidigare med gott resultat, men detta är ett stort steg vidare. Hoppas båda återkommer tillsammans.

Som den främsta *noir*-filmen i sommar framträder emellertid ännu en gammal klassiker. *Give Us This Day* går även under titeln *Christ in Concrete*, men på svenska fick den heta "Vi bygga i Babylon". Det har gått 50 år sedan man fick en chans att se den första gången, men redan då gjorde den ett så starkt intryck, att man aldrig glömde den utan genom åren såg fram emot att få se den igen. Det handlar om italienska byggnadsarbetare i New York under 20-talet, och den gjordes mitt under de inledande och farligaste McCarthy-förföljelserna i Hollywood, varför Edward Dmytryk, när han ville göra denna film på en uppseendeväckande roman från depressionen, för säkerhets skull flyttade inspelningarna till London för att få arbeta i fred. Sam Wanamaker följde med honom till London och stannade där sedan, medverkade i ett antal andra kvalitetsfilmer, bland annat "Spionen som kom in från kylan" och sannhistorien *Voyage of the Damned* om lyxkryssaren med judar som tyskarna skickade till Karibien för ett propagandanummer för att visa världen hur generösa de var mot emigrerande judar, varpå fartyget vid Cuba inte släppte en enda jude i land utan förde dem alla tillbaka till Tyskland igen; och framför allt blev han initiativtagaren till att Shakespeareteatern *The Globe* återuppfördes i London. I "Vi bygga i Babylon" gör han huvudrollen som den enkle muraren, full av mänskliga svagheter, som gifter sig och aldrig får råd till att ge sin hustru det hus hon bett om som villkor för sitt äktenskap med honom, emedan depressionen kommer emellan. Det intressanta med att äntligen få se om den var att konstatera, hur mycket Vittorio de Sica det är över denna film. Det är typisk neorealism hela vägen, och det handlar ju faktiskt bara om italienare. De är ett lag som arbetar tillsammans, fastän filmen är gjord i London är Brooklyn och *Little Italy*-miljön genuin, och stämningen är fullkomligt äkta. I all sin tragik är detta en förunderligt hjärtevärmade film, och när Geremio, som han heter, slutligen får sina gärningars lön på både det ena och det andra sättet, så har han ändå gjort upp och går in i evigheten som en lycklig och harmonisk människa som gjort rätt för sig trots alla brutna löften och svikna förhoppningar.

Les Padovani, som gör hustrun Annunziata, har man aldrig sett på film annars, och hon gör en betagande roll som den bedragna och tålmodiga hustrun som bara blir vackrare ju hårdare hon provas, medan hon själv klagat på hur hennes hårda liv bara gör henne fulare. Kathleen Ryan gör den andra kvinnan i Geremios liv, som han kände först och först friar till men som tackar nej, som också gjorde den kvinnliga huvudrollen, en annan Kathleen, i *Odd Man Out* mot James Mason i Carol Reeds mästerverk.

Hysterisk häxjakt på internet

Många gamla goda klassiker går inte att finna på internet, men med mycket sökningar lyckades vi få tag på och ladda ner en del, som borde vara tillgängliga för alla. För att dela med oss av dessa lade vi ut dem på YouTube, och det var tre filmer: *The Magic Box* från 1950 med Robert Donat i ett gripande öde om en filmpionjär i filmens barndom och hans trassliga liv, den sällsynta *Oh, Rosalinda!*, Michael Powells och Emeric Pressburgers filmatisering av Strauss *Läderlappen* förlagd till det ockuperade Wien 1955, samt Max Ophüls sista film, den sanna historien om *Lola Montez* i dess äntligen restaurerade skick efter 50 år med Martine Carol och Peter Ustinov, bland andra. Alla dessa unika klassiker, som i princip inte går att finna på nätet, togs ner av YouTube under hot om avstängning, därför att de kränkte någons copyright. Man bestraffades med tvångskurser i information om copyright-juridik, man hotades med bötesbelopp om 250,000 dollar, och man varnades med hot om avstängning om man försökte upprepa det allvarliga brottet.

Vid undersökning visade det sig, att copyrighten för *Lola Montez* tillhörde det franska Gaumont, som inte längre hade filmen tillgänglig och som alltså inte ens hade den till salu. De

båda andra filmerna tillhörde ett televisionsbolag, som, om de visar dem, knappast visar dem utan täta avbrott för reklam.

Man måste då fråga sig, vad man gör för skada med att försöka dela sådana filmer med andra, och vad kan dessa copyright-innehavare förlora på att man gör det? Dessutom är ju alla som medverkade i skapandet av dessa filmer för länge sedan avlidna, så det är bara helt andra personer än de rätta som ännu kan göra sig någon minimal förtjänst på dem. Följden måste bara bli, att man söker sig till andra nätverk än YouTube för att dela med sig av en gammal klassisk film med mer än 50 år på nacken nästa gång.

Milstenar, augusti 2014

- 1 300 år sedan drottning Anne, den sista av ätten Stuart, avled i England.
- 3 Leon Uris 90 år (avliden).
- 4 100 år sedan det första världskriget inleddes med Tysklands invasion av Belgien.
- 9 40 år sedan president Nixon som första president någonsin avgick frivilligt.
- 12 50 år sedan Ian Fleming dog.
- 15 100 år sedan de första fartygen passerade genom Panamakanalen.
- 19 2000 år sedan kejsar Augustus död.
- 20 Rajiv Gandhi skulle ha fyllt 70.
- 22 Mats Wilander 50 år.
- 26 100 år sedan slaget vid Tannenberg.
- 29 Richard Gere 65 år.
50 år sedan Walt Disneys sista egna film "Mary Poppins" hade premiär.
- 31 Richard Baseheart 100 år, mest berömd för sin roll i Fellinis *La strada*.

Återupplivningen, del 4: Kulturupplevelser i Sofia

Peter Dynov (1864-1944) var en märklig filosof i Bulgarien med oerhört internationellt inflytande. Han var intimt förknippad med teosoferna och god vän med Krishnamurti och Vivekananda utom andra ledande teosofer. Med Liliana diskuterade vi mycket familjen Roerich, där jag främst beundrade lexikografen, brodern Nikolaj, som utarbetade det kombinerade fyrspråkiga språklexikonet på ryska, hindi, sanskrit och tibetanska. Peter Dynov var mycket för eurytmi, och bland hans lärjungar märks främst Leo Tolstoj, som menade att Peter Dynov och hans rörelse var den viktigaste av alla nya andliga rörelser. Enligt vissa källor var det till Peter Dynov i Bulgarien som Leo Tolstoj tänkte sig när han rymde hemifrån vid 82 års ålder i november 1910.

Peter Dynov grundade det Vita Brödraskapet och var mycket i Amerika men återvände för att i Bulgarien bli ett internationellt focus av intresse för hans rörelse. Han ådrog sig en hjärnblödning 1936 men lyckades helt återställa sig men dog när han såg kommunismen närma sig Bulgarien.

Den fantastiska musikkanalen Unitel Classica, som ersatt den tidigare Mezzo, bjöd oupphörligt på förnämliga operor och konserter. En föreställning av Rossinis okända "Sigismondo" var särskilt imponerande, liksom ett framförande av Bruckners fjärde symfoni med Rafael Kubelik och Wienerfilharmonikerna. Samma orkester dirigerades av Leonard Bernstein i ett framförande av Sibelius andra symfoni i en upptagning från 1988, men Bernstein bör hålla sig till Mahler. Två föreställningar gavs av Bachs Matteuspassion, av vilka särskilt den andra var intressant, då den gavs från den anrika Thomaskyrkan i Leipzig med världens äldsta gosskör från 1200-talet.

Vi gick också på konsert en afton med den berömda Casalskvartetten från Spanien. På programmet var Mozart, Ligeti och Brahms. Mozarts 19-e stråkkvartett sov man behagligt till,

medan Ligeti var omöjlig att sova till. Det var typisk modern antimusik som gjorde sig till med alla medel för att vara märkvärdig och effektsökande i stället för njutbar, vacker och musikalisk. Brahms första stråkkvartett slutligen var lagom kvalitativ, men sedan kom äntligen musiken fram genom ett extranummer. De framförde de Fallas "Mjölharens dans" ur "Den trekantiga hatten" för stråkkvartett, och det var den musikaliska upplevelse man hade väntat på hela kvällen.

Kvartetten var naturligtvis den bästa tänkbara, framförandet var perfekt hela vägen, och framför allt i Ligetis första stråkkvartett genomfördes halsbrytande passager av exceptionell teknisk svårighet och experimentalitet, men det var bara tekniken som var lysande. Musiken fattades. Det var sådan musik på vilken det är omöjligt att höra om de spelar rätt eller fel, och då är det inte musik. I riktig musik skall minsta fel och falska ton kunna märkas med självklarhet. Så är fallet med alla de stora mästarna genom Bach, Händel, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Mendelssohn, Schumann och Brahms, men sedan tar de slut. Redan Mahler och Sibelius påvisar musikaliska oegentligheter.

Den dagens största njutning var emellertid ett besök i Sibyllas trädgård, där hon bjöd på kaviar och champagne. Den var inte avkyld och bara 11% men kunde i alla fall tjänstgöra som lemonad, medan njutningen var trädgården. Här blommade redan syrenerna och förgätmigej, och hon bodde i vad som måste vara Sofias mest angenäma stadsdel ett stycke upp mot Simeonovo till.

Den sista konserten vi fick uppleva före min avresa var Mendelssohns fantastiska trio opus 49, ett av kammarmusikrepertoarens mest absoluta mästerverk, med ingen mindre än Ann-Sofie Mutter.

Bussresan till Athen blev som den blev. Man hänvisades till privata bulgariska bussbolag. Det första erbjöd 50 Euro till Athen, men jag undersökte flera, där Euro Tours slutligen erbjöd mig 47 Euro, då jag tydligen var senior. När det kom till kritan visade det sig att jag var ett år för ung – man skulle vara 63 och ett halvt, och jag var bara 62 och ett halvt. Denna av Bulgarien lagstadgade seniorålder höjdes varje år med fyra månader. Alltså fick jag betala 53 Euro.

Bussen var som den var. Jag frågade redan före resan hur det var med toalettmöjligheterna, och tydligen fanns det toalett ombord, men den kunde vara låst. Den var låst. Min expedit lovade dock att det skulle bli uppehåll varannan timme under hela resan. Det visade sig bli två uppehåll allt som allt, efter tre timmar och klockan 5 på morgonen. Stolarna kunde fällas bakåt i någon mån, men om man försökte göra detta det minsta reagerade passageraren bakom, i mitt fall en tjock gammal tant, med hysteriska gallskräk till protester. Det fanns en läslampa, men försökte man läsa till den började den blinka.

Dock höll bussen tidtabellen. Efter 12 timmar var man i Athen. Där hade ingenting synbarligen förändrats. Mitt vandrarhem fanns kvar, det kostade 9 Euro per natt och alltså en euro mindre än för fyra år sedan, internet fanns tillgängligt gratis, och jag kunde genast styrka mig med en omelettfrukost. Sedan var det dags att genast försöka forska efter doktor Sandy. Vi hade båda sett fram emot att efter fyra år äntligen få träffas på rätta stället i Athen igen.

(I nästa nummer: *Doktor Sandy om Ukraina*)

Föreseningsresa med komplikationer, del 8: Delhiturer

Det var i ett lägligt tillfälle jag avreste, ty vädret höll på att bli sämre igen. Gårdagen hade varit en kanondag med klaraste tänkbara skärpa utan ett moln på hela dagen, medan nu det började dra ihop sig igen. Min buss avgick klockan 6 och blev förvånansvärt fullpackad och förblev så hela vägen fram till Delhi. Det hade aldrig hänt förut på denna bussen.

I Delhi klockan 7 på morgonen gällde det att genast ta sig till tågstationen. Flera rickshawförare anmälde sig frivilligt, men när de föreslog 250 föreslog jag 50. Mitt sista bud stannade på 100 och deras på 150, så jag backade ur och gick till Metron i stället. Där kostade biljetten 10 rupier.

Emellertid måste man gå igenom säkerhetskontrollen, och när mitt bagage innehöll både whisky och Jägermeister släpptes jag inte igenom. Det var förbjudet att medföra ”vin” i tunnelbanan. Jag fick ta bussen i stället. Även den kostade 10 rupier.

Halv 9 var jag äntligen framme vid tågstationens avdelning för utlänningar och fick omedelbart biljett, jag hade hoppats till samma morgon, i värsta fall var jag inställd på att övernatta i Mainu Ka Tilla, men jag fick en biljett till kvällen. Ankomsttiden skulle vara tidigt torsdag morgon den 14-e. Det kunde knappast bli bättre, med säng och filt för två nätter – 29 timmars resa, 1600 kilometer, för knappt 100 kronor.

Man ville ju inte sitta där på stationen och mögla hela dagen, så jag gjorde en liten sentimental resa ut till Mainu Ka Tilla, den tibetanska kolonin, där jag inte varit på ett antal år. Att ta sig dit var dock inte det enklaste. En rickshaw krävde 500 medan bussen tog 10, men jag fann ingen buss. När jag frågade fick jag varje gång olika alternativ på bussar som skulle till Kashmir Gate och längre, men inga av dessa angivna nummer uppenbarade sig. Så jag tog till slut en rickshaw för 250 – 30 kronor.

I Mainu Ka Tilla var allt förändrat. Jag kände knappt igen någonting. Jag fick gå omkring länge innan jag slutligen fann mig till rätta i restaurang Tara, som också var helt förändrad. Utsikten mot floden var borta, den gamla traditionella restauranginredningen med raka stolar var helt moderniserad med vräkiga möbler, och så vidare. Men maten fick duga, och jag kunde ta det lugnt i en behjärtansvärd tibetansk miljö.

Detta tibetanska ghetto är mycket större än man kan tro. Jag fick nöjet nu att utforska ett nätverk av gränder bortom huvudstråket som jag inte haft en aning om tidigare att existerade. Sammanlagt är väl ghyttot på ungefär en kilometer på längden och 500 meter ner till floden, alltså en halv kvadratkilometer. Samtidigt är det mycket imponerande genom sin höga standard, restaurangerna och hotellen håller i allmänhet god standard och hög estetik, och folket som bor där är bedårande. Det är väl mellan 5 och 10 tusen, men befolkningen är ytterst rörlig. De många nya byggnadsprojekten vittnade om företagsamhet, framförhållning och framåtsträvan.

Jag tog en autorickshaw in till järnvägsstationen bara för att slippa komma dit i mörker. Denna enorma järnvägsstation är nu helt moderniserad men ändå fullständigt kaotisk, då miljoner människor trängs här varje dag. Delhi har ju större folkmängd än hela Sverige, och i dess järnvägsstation ryms och trängs hela Stockholm i ständig rörelse.

Det värsta återstod. När jag skulle uppsöka mitt tåg när serveringen stängde klockan 10 fanns det inte något sådant tåg. Man hade bett mig uppsöka det, där jag köpte biljetten, på den allmänna stora skärmen, men denna skärm tycktes uppta alla tåg utom mitt. När jag gick till *Enquiry* fick jag förklaringen. Tåget skulle avgå från Old Delhi Railway Station och inte från New Delhi, där jag var och hade köpt biljetten. Det kunde de ha talat om som sålde biljetten till mig.

Plötsligt måste jag alltså resa genom halva stan igen klockan 10 på kvällen. En sikh ställde sig välvilligt till mitt förfogande men krävde 250 – från Mainu Ka Tilla till New Delhi, som var dubbla vägen, hade det kostat 180 som högst. Men jag hade inget val och kunde bara finna mig i att vara förbannad.

Det var alltså omfattande strul i Delhi denna dag, man fick inte resa med ”vin” i tunnelbanan ens som utlänning, autorickshawsvindlarna, de obefintliga bussarna, kors-och-tvårs-resorna i Delhi, dyrare varje gång...

Old Delhi Railway Station var hjärtat av helvetet i Delhi, dubbelt så trängselfyllt som New Delhi. Jag fick slåss för att få igenom mitt bagage i *Security*, och där ville vakterna naturligtvis stoppa mig för mina flaskor igen. Jag låtsades inte förstå och gick vidare. De trodde tydligen att min whisky var vodka. Indisk förvirring.

Det var omöjligt att hitta någon väntsal i denna ursinniga järnvägsstation, men en skälm hjälpte mig slutligen till rätta. Man fick leta sig igenom diverse trappabyriner och gångar för att slutligen hitta en väntsal, där jag åtminstone tillfälligt kunde pusta ut. Old Delhi Railway Station måste höra till de äldsta i Indien.

(I nästa nummer: *Darjeelings varma famn*)

Tillbaka till Spiti, del 10: Nya vägar till Atitse

Det massiva indiska sällskapet på Shangri La visade sig bestå av indiska arbetare uppe vid den militära depån ovanför Lamayuru från Bengalen och Bihar, som jag hade gissat. De kunde inte just många ord på engelska. De var ett överväldigande antal och tog plats och förde en smattrande högljudd konversation överallt men höll sig allmänt hövliga.

Problemen med internet i Leh spred sig till Lamayuru. När det inte fungerade i Leh fungerade det inte heller i Lamayuru, som också hade bredband, som esomoftast inte fungerade. Först sent på kvällen lyckades jag bryta mig igenom, och just då kom också Birgit. Hon menade att Ladakhs internetsituation var rena snurren, och jag höll med henne. Efter vår lunchträff på klostret hade hon gått upp till Atitse trots det hotande vädret, som inte såg ut att bli bättre.

På morgonen var himlen spräcklig, men efter hand skingrades molnen, och jag vågade mig upp mot Atitse. Emellertid var jag för ivrig. Än en gång visade det sig, när det var för sent, att jag hade gått för snabbt och för långt och hade missat avtagsstigen. I stället hamnade jag i en oändlig dal, som visserligen stadigt fortsatte i rätt riktning och uppåt, men jag var hopplöst vilsen, och det fanns inga indikationer om att stigen jag följde hade använts de senaste 20 åren. Likväl fortsatte jag uppåt, väl medveten om att klostret måste ligga bakom den närmaste bergsryggen åt söder någonstans. Till slut beslöt jag mig för att forcera denna ås och råkade riktigt illa ut.

Det finns vissa regler för trekking i Himalaya, som gör det säkert att vandra där, om man bara följer dem.

1. Pressa aldrig på.
 2. Sakta uppför - gå med lugna långa jämna steg.
 3. Brant uppför - se varken nedåt eller uppåt utan ha all uppmärksamhet på vad för fotfäste du utsätter dina fötter för. Kom ihåg, att du har bara en kropp.
 4. Brant nedför - ta så korta och långsamma steg som möjligt.
 5. Sakta nedför - ta det lugnt.
 6. Om du får fel och tappar bort dig, vänd genast tillbaka och försök inte forcera dig fram längs okända osäkra vägar.
 7. Var aldrig rädd för att ta ett steg tillbaka för att säkra fotfästet.
 8. Stanna och vila så mycket som möjligt. Lyd kroppens behov alltid.
- 8½. Om du har bly i benen, lyft dem högre.

Det var punkt 6 jag hade brutit emot. Vilken tur att jag inte tagit Janne med mig till Lamayuru! Han hade aldrig klarat detta. Med glasögon (i hans fall +2) på vandring längs smala stigar och branta sluttningar i Himalaya är man ohjälpligt handikappad, då glasögon måste påverka balanssinnet negativt. Det var precis vad som drabbat honom på vår vandring i Spiti, där han ramlade och slog sig på väg ner från Demul till Lalung, och där han på vår vandring längs den riskabla stigen från Dankhar till landsvägen var hade det svårt och måste använda alla fyra. Det var vad jag måste göra nu utmed bergssidan längs fullkomligt okända livsfarliga stup, där marken hela tiden gav vika, så att man hela tiden var i glidning men ändå bara måste vidare - ingenting var farligare än att stanna, då lössjord är det mest farliga av allt, en fara som möter alla överallt i Himalaya, och där inga robusta kängor hjälper mot den fullständiga bristen på fotfäste.

Hur det nu var kom jag över och förbi den farliga bergssidan en halvmeter åt gången och oändligt långsamt, där enda sättet att inte störta ner var att understundom lägga sig platt mot bergssidan. ("Berget är din vän - din enda fiende är du själv.") Det var ohyggligt påfrestande, men man klarade sig förbi och fick åter fast mark under fötternas högre upp. Där såg jag en ko långt borta. Ännu längre bort och högre upp såg jag en fårhjord långsamt röra sig. Alltså var jag ändå på rätt väg.

Till slut nådde jag ett krön med ett äntligt mänskligt livstecken i form av ett rös, som tydligen markerade ett pass. Långt borta såg jag Fotu La, det högsta passet mellan Srinagar och Leh på 4100 meter, som jag befann mig väsentligt högre än. Men långt där nere på andra sidan såg jag även klostret. Oavsiktligt hade jag tagit en genväg, och om jag bara hållit mig till stigen och dalgången hade den varit smärtfri och enklare än den väg jag alltid tagit, som var en

oavbruten uppförsbacke hela vägen till klostret. I stället hade jag kommit till ett pass högt ovanför klostret.

Jag gick ner men fann ingen i klostret utom en ensam munk i en av reträttcellerna. Min ungerske vän, som brukat vara här varje år, var inte här denna gång. Munken bjöd mig hjärtligt in och lagade te åt mig, men vad han än blandade i teet, så inte var det te. Det hade en egendomlig smak av både det ena och det andra, och jag avstod från en andra kopp och bad om vatten i stället. Detta smakade bättre.

Vi hade en angenäm stund tillsammans, han ville bjuda mig på lunch, men klockan var redan fyra, vandringen upp hade tagit två timmar och en kvart, och oväder var i görningen.

Jag hade regn hela vägen ner. Den tog bara 50 minuter, och vid stora vägen tog jag skydd i ett tesjapp just lagom innan den stora stormen kom. Teet var förträffligt och kostade bara 10 rupier. Jag väntade ut skuren och fortsatte hem. Där fick jag ett sjå med att skaka allt bergsdammet ur de trasiga byxorna. Vilken tur, att jag inte tagit mina finare byxor med mig till Lamayuru!

(I nästa nummer: *Avsked från Lamayuru*)

Resan till Dzhongkbul, del 19: Tillbaka under molnen

I Manali träffade jag Gaulan, en god representant för den hinduiska tankevärlden, något av en tidig guru med hår ner till midjan och skägg ner till naveln. Han skröt med att man i Afghanistan, när han arbetade där, brukade kyssa hans imponerande skägg. Han hade även levt i Amerika.

Vi pratade mest om ohyggligheter, främst Breivik. Han menade att Breivik blivit besatt av Satan vilket jag avfärdade som en bortförklaring. Han var förvånansvärt väl insatt i skandinaviska och i synnerhet norska förhållanden och menade, att Breiviks reaktion varit logisk, sådant som det norska samhället var. Han berättade om en intressant konflikt mellan den indiska regeringen och ett norskt bolag Nortec, där Nortec farit med bedrägeri och blivit slaget på fingrarna av Indien. Han visste inte att Breivik fått 21 års fängelse men blivit friskförklarad. Jag berättade om parallella norska fall av galenskap, som Quisling, Knut Hamsun och Varg Vikernes, som också fått 21 års fängelse för sina nidingsdåd, och hur Henrik Ibsen genomskådat Norge och gått i frivillig exil i Italien under drygt 20 år. Han var också mycket intresserad av Palmemordet, varför jag fick redogöra för hur det faktum att polisen sabbade alla spår från början nästan övertydligt pekade mot "polisspåret", som aldrig kunnat avfärdas eller bortförklaras.

Han berättade också mycket om Indien och förvånade mig med att påstå att både hinduismen, sikhismen och jainismen skulle utdö medan bara buddhismen skulle finnas kvar. Jag trodde inte riktigt på det, hinduismen hade ändå överlevt längre än judendomen, sikher såg man överallt och behärskade samhällets viktigaste funktioner, medan det var förvånansvärt att jainismen fortfarande existerade, så isolationistisk och exklusiv som den var, då den inte tillät några morganatiska äktenskap – återväxten var begränsad från början. Han förklarade att jainismen var rikast i hela Indien, den absoluta exklusiva överklassen, och att Osho av alla människor kommit från deras krets.

Han var mycket underhållande och något av en gycklare, han laborerade med tankeexperiment som gäspbomber – ingen människa är så hjälplös och vanmäktig som när hon gäspar, hon bara måste gäspar, och detta såg han möjligheter i. Vi blev mycket goda vänner.

Bortskämd av det höga varma torra och soliga vädret i Ladakh var det svårt att finna sig i ett liv under molnen med ständigt regnhot – monsunen var långt ifrån slut och tycktes börja om på nytt hela tiden. Det var varmt men ytterst fuktigt och klibbigt, och vad man än gjorde kom man i tropisk svettning som i Goa. Det var mycket obehagligt. Under måndagen tog oss alla en åskstorm med överraskning med temperaturfall på minst tio grader, det var ett tropiskt skyfallsutbrott med våldsam åska, och jag befann mig då svettig utan ytterkläder i Vashisht och kunde inte skydda mig. Det vore konstigt om jag inte blev förkyld, och jag var pinsamt

medveten om risken – nerkylning efter svettning kan lätt bli lunginflammation. En liten halsbränna infann sig nästa dag, men det var allt. Man fick lov att dricka mycket citroner.

Mitt favorittillhåll Momo Café var stängt och blockerat av gatuarbeten, men sista kvällen kunde det öppna, så att jag kunde ha en ordentlig avskedsmiddag där med mycket chili mot halsbrännan – kanske det hjälpte.

Jag hade tydligen glömt mitt paraply i Leh, ty det fanns inte längre någonstans i mitt bagage, men min gode värd utrustade mig med ett nytt. Men om det regnade så mycket som det gjorde i Manali var tyvärr sannolikheten stor att det skulle regna ännu mer i Dharamsala.

Och dess värre måste jag naturligtvis återlämna paraplyet till min gode värd vid mitt avsked, och den dagen var hopplöst regnig. Det var min mörkaste och dystaste dag i Manali, och resan till Dharamsala blev fruktansvärd: från början satte man på den automatiska högtalartankeförslavningshjärntvätten, och den höll på hela resan i elva timmar. Förgäves försökte jag drömma mig tillbaka till mina allomfattande samtal med Gaulam, men hans syrliga realism och skoningslösa genomskådande av allt och alla plus hans hävdande att döden var en viktigare faktor i livet än både Gud och kärleken, gav mig föga tröst. Till råga på eländet så insisterade passageraren framför mig, vem det än var, och de avlöste varandra hela tiden, på att öppna sitt fönster på vid gavel varje gång så att jag blev genomblåst, vilket knappast kunde innebära någon reducering eller mildring av min utbrytande förkylning.

Vi kom fram halv 6 till Dharamsala efter en omväg via Kangra och många onödiga väntestunder på vägen, och då återstod bara den sista bussen upp till McLeod Ganj. Det ösregnade, och jag hade inget paraply. Det gällde att komma fram före stängningsdags till McLeod, så att jag hann köpa ett nödvändigt paraply, som aldrig varit mera behövligt. Att jag förlorat mitt paraply i Leh var en oförlåtlig katastrof. Naturligtvis blev den bussen sen. Vi väntade och väntade i ösregnet. Till slut kom den och slog oss med fasa varför den var sen: den var sönder och måste repareras. Således körde den inte upp till McLeod med sina blöta passagerare utan till en verkstad.

Där plockade man sönder växellådan. Någon bläddrade i en instruktionsbok. Tydligen visste ingen riktigt vad han höll på med. Det skruvades och joxades och pratades vilt hela tiden medan tiden gick.

Så var den lilla bussen plötsligt äntligen resklar. Det fattades bara en sak. Snälla, bad jag i mitt stilla sinne, sätt inte på den där förbannade högtalarförslavningshjärntvätten med den evinnerligt upprepade gälla och jamande skvalmusiken! Men det var just vad han gjorde. För högsta volym.

Sålunda kom man fram som ett färdigt vrak till McLeod precis klockan 7 efter 12½ timmars tortyrresa. Jag kan tåla vilka busstrapatser som helst men inte automatisk skvalmusik.

Men så fort man kom fram löste sig allt. Det slutade regna, man fick ett paraply för 100 rupier vid en affär vid ändhållplatsen, man fick sitt gamla rum på Seven Hills för 150 rupier, och man fick en god middag på Gakyi – i gott sällskap med en italienare som också trekkat i Zanskar under en månad, från Lamayuru till Darcha 20 dagar, genuesare och författare, Fabrizio Nicoletti, så man var i utmärkt gott sällskap utom fullständigt hemma igen.

(I nästa nummer: *Bakslaget och gatloppet*)

Den 12 augusti är det dags för en ny Ladakh-resa,
så nu dröjer det länge till nästa nummer.

Gott slut på sommaren,

önskar Fritänkaren.